

**ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING “BOBURNOMA” ASARIDA
ADIBLAR IJODINING BADIY TALQINI (SHAYBONIYXON IJODI
MISOLIDA)**

*Ruziyeva Dilnoza Furqatovna – O‘zbekiston – Finlandiya pedagogika
instituti magistri
mroziyev787@gmail.com*

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma” asarida o‘z davri adiblarining, xususan, Shayboniyxon ijodining badiiy talqini tahlil qilinadi. “Boburnoma” nafaqat tarixiy voqealar majmui, balki adabiy-estetik qarashlarni, davr adabiy muhiti hamda ijodiy shaxslarning obrazini yorituvchi noyob manba sifatida o‘rganiladi. Shayboniyxonning she‘riyati va ijodiy qiyofasi Boburnigohida qanday baholangani, uning badiiy jihatlari, tarixiy va adabiy ahamiyati tadqiq etiladi. Tadqiqotda matnshunoslik, adabiy tahlil va tarixiy-comparativ yondashuv metodlaridan foydalanilgan.*

***Kalit so‘zlar:** adabiy meros, badiiy talqin, she‘riyat, tarixiy-adabiy tahlil, ijod, madaniyat, siyosat, tarix, badiiy meros, adabiyot.*

KIRISH.

O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixida Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma” asari alohida o‘rin tutadi. Bu asar nafaqat tarixiy xotiralar majmui, balki adabiy-tanqidiy manba sifatida ham qimmatga ega bo‘lib, unda XV–XVI asr siyosiy voqealari, ijtimoiy hayot manzaralari va davr adabiy muhiti keng yoritilgan. “Boburnoma”ning o‘ziga xos jihati shundaki, unda hukmdor va shoir sifatida Bobur zamondosh ijodkorlarni, adabiy an‘analarni ham badiiy-estetik mezonlar asosida baholaydi. Shu bois bu asar tarixiy-memoar janrdan tashqari, adabiy-tanqidiy qarashlarni ham o‘zida mujassam etgan nodir manba hisoblanadi.

Shayboniyxon tarixda ko‘proq siyosiy arbob, davlat rahbari sifatida mashhur bo‘lsa-da, uning ijodiy merosi ham alohida ahamiyat kasb etadi. U o‘z davrida turkiy til asosida ijod qilgan shoir sifatida ham tanilgan. Bobur Shayboniyxon ijodiga xolisona yondashib, uning she‘riy merosini baholashga harakat qilgan. Ayniqsa, “Boburnoma”da Shayboniyxonning she‘riyatga bo‘lgan munosabati, poetik uslubi va badiiy qobiliyati haqida berilgan ma‘lumotlar adabiyot tarixini o‘rganishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotda “Boburnoma”da Shayboniyxon ijodining qanday talqin qilingani, Boburning unga bergan baholari, estetik qarashlari va zamon adabiy muhitidagi o‘rni

tahlil qilinadi. Shuningdek, Shayboniyxon ijodini o‘rganishda “Boburnoma”ning adabiy manba sifatidagi o‘rni va ahamiyati ilmiy asosda ko‘rsatib beriladi.

Tahlil va natijalar.

Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma” asari tarixiy-memuar janrining yorqin namunasi bo‘lib, unda davrning siyosiy, ijtimoiy va madaniy hayoti keng yoritilgan. Asarning alohida qimmatli jihatlaridan biri shundaki, Bobur unda nafaqat hukmdorlar, balki o‘z zamondosh ijodkorlarning ham shaxsiy va ijodiy qiyofasini tasvirlab beradi. Shu jumladan, Shayboniyxonning adabiy faoliyati ham “Boburnoma”da alohida tilga olinadi. Bu esa asarni adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan ham bebaho manba sifatida o‘rganishga asos bo‘ladi.

Boburnoma – jahon adabiyoti va manbashunosligidagi muhim va noyob yodgorlik; o‘zbek adabiyotida dastlabki nasriy memuar va tarixiy-ilmiy asar. Eski o‘zbek (chig‘atoy) tilida yozilgan (taxminan 1518/1519—1530). “Boburiya”, “Voqeoti Bobur”, “Voqeanoma”, “Tuzuki Boburiy”, “Tabaqoti Boburiy”, “Tavorixi Boburiy” kabi nomlar bilan ham ma’lum. Boburning o‘zi esa “Vaqoye” va “Tarix” degan nomlarni ishlatgan. Boburnomada 1494—1529-yillarda Markaziy Osiyo, Afg‘oniston va Hindistonda sodir bo‘lgan tarixiy-siyosiy voqealar yilma-yil o‘ta aniqlik bilan bayon qilingan bo‘lib, ular muallif hayoti va siyosiy faoliyati bilan bevosita bog‘liqdir. Bobur Shayboniyxonni, avvalo, siyosiy arbob va davlat rahbari sifatida tan oladi. Ammo uning ijodiy merosi, xususan, she’riyatga bo‘lgan qiziqishi va turkiy tilda yozgan g‘azallari Boburning e’tiboridan chetda qolmaydi. “Boburnoma”da Shayboniyxonning shoirlik iste’dodi, badiiy ifoda vositalari, poetik uslubi haqida fikr yuritiladi. Bobur o‘z nigohida Shayboniyxonni ijodkor sifatida baholab, uning she’rlarini xalqona, ravon va samimiy deb ta’riflaydi.

Shayboniyxon she’riyatidagi asosiy xususiyatlardan biri uning turkiy tilga bo‘lgan e’tiboridir. U o‘z davridagi forsiy adabiy an’analardan foydalanib, turkiy tilda go‘zal she’rlar yozishga intilgan. Bu jarayon Bobur tomonidan ijobiy baholanadi, chunki turkiy tilni adabiy jarayonlarda rivojlantirish o‘sha davrda milliy uyg‘onishning muhim ko‘rinishlaridan biri edi. Bobur Shayboniyxonning ijodini qayd etar ekan, uni faqat hukmdor sifatida emas, balki shoir sifatida ham tarixiy manzara ichiga kiritadi.

Adabiy-estetik jihatdan qaraganda, Boburning Shayboniyxon haqidagi talqini bir necha yo‘nalishda namoyon bo‘ladi. Birinchidan, u Shayboniyxonni turkiy she’riyatning vakili sifatida ko‘rsatadi. Ikkinchidan, uning poetik ifoda uslubini davrning badiiy mezonlari asosida baholaydi. Uchinchi jihat shundaki, Bobur Shayboniyxon ijodini nafaqat o‘z davri uchun, balki keyingi adabiy jarayonlar uchun ham qimmatli manba sifatida qayd etadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Boburning Shayboniyxonga bergan bahosi xolis va ilmiy qarashlarga asoslangan. U shaxsiy adovat yoki siyosiy raqobatni chetga surib, ijodiy merosni badiiy-estetik mezonlar asosida tahlil qilgan. Bu esa Boburning nafaqat davlat arbobi, balki adabiyotshunos sifatidagi qirralarini ham ochib beradi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, "Boburnoma" o'zida ikki tomonlama ahamiyat kasb etadi: birinchidan, u tarixiy voqealarni hujjatlashtiruvchi asar sifatida qimmatlidir; ikkinchidan, u davr adabiy muhitini, ijodkorlarning estetik qiyofasini ochib beruvchi adabiy-tanqidiy manba hisoblanadi. Shayboniyxon ijodining badiiy talqini esa "Boburnoma"ning bu jihatini yanada yorqin namoyon qiladi.

Xulosa va takliflar.

Zahiriddin Muhammad Boburning "Boburnoma" asari nafaqat tarixiy-memuar, balki adabiy-estetik manba sifatida ham ulkan ahamiyatga ega. Unda Bobur o'z zamonasining siyosiy voqealari bilan bir qatorda, davr adabiy muhitini, ijodkorlarning shaxsiy va ijodiy qiyofasini haqqoniy yoritgan. Shayboniyxonning ijodi haqidagi talqin buning yorqin namunasi. Bobur Shayboniyxonni siyosiy arbob sifatida emas, balki ijodkor, shoir sifatida ham baholagan, uning turkiy tilga e'tibor qaratganini, xalqona va ravon ifoda uslubini alohida ta'kidlagan. Bu holat Boburning shaxsiy adabiyotshunoslik qarashlarini, ijodiy merosga xolisona yondashuvini yaqqol namoyon qiladi.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, "Boburnoma" Shayboniyxonning she'riy ijodini yoritishda uch asosiy vazifani bajaradi: birinchidan, u Shayboniyxonning shaxsiy qiyofasini badiiy-estetik mezonlar asosida tasvirlaydi; ikkinchidan, uning ijodiy faoliyatini davr adabiy jarayonlari bilan bog'laydi; uchinchidan, turkiy tilning adabiy jarayonlardagi o'rni va mavqeini yuksaltirishga e'tibor qaratadi.

Olib borilgan tadqiqot davomida quyidagi ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi:

- "Boburnoma"ni adabiy-tanqidiy manba sifatida o'rganishda unda berilgan adiblar haqidagi ma'lumotlarni zamonaviy adabiyotshunoslik nazariyalari bilan solishtirish zarur.

Shayboniyxonning ijodiy merosini faqat siyosiy faoliyat bilan bog'liq holda emas, balki mustaqil badiiy hodisa sifatida chuqur tadqiq qilish maqsadga muvofiqdir.

- Adabiy jarayonni o'rganishda Boburning xolis yondashuvi metodologik asos sifatida qo'llanilishi mumkin.

- Zamonaviy o'zbek adabiyotshunosligida Shayboniyxonning ijodi kengroq tadqiq etilib, uning turkiy adabiyot tarixidagi o'rni qayta baholanishi kerak.

- "Boburnoma" asosida o'rta asrlar adabiy-tarixiy manbalarini kompleks tarzda o'rganish kelajak tadqiqotlar uchun mustahkam ilmiy zamin yaratadi.

Umuman olganda, “Boburnoma”dagi Shayboniyxon ijodining badiiy talqini Boburning adabiyotshunoslik qirralarini ochib berib, turkiy adabiyot tarixini yanada boyitadi. Bu esa o‘z navbatida, zamonaviy ilmiy izlanishlarda ham dolzarb mavzulardan biri bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Sulaymonov, I. I. (2025). “Boburnoma” da Shayboniyxonning g‘olibligi va ma’naviy tanazzuli tasviri. axborotnoma.uz. axborotnoma.uz+1.
2. Boysunova, Chinnixol. (2025). “Boburnoma” tarixiy-adabiy memuar asar. New Renaissance Conference, 2(2). ojs.renaissance.com.uz.
3. Utajanov, Nematilla. (2024). “Boburnoma” tarjimalarida ilmiy-adabiy aniqlikni yaratish muammolari. Ilmiy-amaliy konferensiya materiallari, Samarqand davlat universiteti. scienceweb.uz.
4. Rahimov, Z., & Mamurova, M. R. (2023). Tarixiy asarlarda Shayboniyxon obrazi talqini. Innovative Development in Educational Activities, 2(8), 102-110. openidea.uz.
5. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Boburnoma>.